

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษานี้ เป็นการพยายามค้นหาคำตอบและหาความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดหนี้สิน กระบวนการในการจัดการปัญหาหนี้สิน และทางเลือก/ทางออกในการบรรเทาภาระหนี้สินของเกษตรกร โดยจะทำการศึกษาในเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ของชุมชน กลุ่มและองค์กรชุมชนต่าง ๆ กับองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด โครงสร้างทางการเมือง การเข้าถึงสวัสดิการสังคมจากรัฐ นโยบายและอำนาจรัฐที่เข้ามามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของชาวบ้าน มาตรการต่าง ๆ ในการจัดการปัญหาหนี้สินเกษตรกรของภาครัฐ และทางเลือกหรือทางออกในการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกร เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล

3.1 กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกกลุ่มประชากรเกษตรกรรายย่อยในหมู่บ้านสมานมิตร ตำบลดอนศิลา อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย จำนวน 10 ราย เกณฑ์ในการคัดเลือกเกษตรกร ได้แก่ เกษตรกรรายย่อยทั้งที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและมีที่ดินทำกินค่อนข้างจำกัดคือ น้อยกว่า 20 ไร่ และเป็นผู้ที่ประสบปัญหาหนี้สิน ทั้งที่อยู่ใญ่ในวัยแรงงานและเป็นผู้อาวุโส ซึ่งมีอายุระหว่าง 37 – 66 ปี โดยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นรายบุคคล ดังแสดงให้เห็นในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1

รายชื่อเกษตรกรที่สัมภาษณ์เป็นรายบุคคล

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	อายุ (ปี)	ที่อยู่อาศัย (งาน/ไร่)	ที่ดินตนเอง (งาน/ไร่)	ที่ดินเช่า (งาน/ไร่)
1	นายทองสุข เวียงอินทร์	52	2 งาน	6 ไร่ 3 งาน	34 ไร่
2	นายบุญมี นาไพรวัล	55	2 งาน	-	55 ไร่

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	อายุ (ปี)	ที่อยู่อาศัย (งาน/ไร่)	ที่ดินตนเอง (งาน/ไร่)	ที่ดินเช่า (งาน/ไร่)
3	นางจรรยา ยางศรี	62	2 งาน	4 ไร่ 3 งาน	-
4	นายวิรัตน์ ศรีพุทธา	52	1 งาน	-	24 ไร่
5	นายคำลา แก้วศิลา	66	2 งาน	5 ไร่	-
6	นางพิมพ์ใจ อุตส่าห์	55	2 งาน	17 ไร่	-
7	นางปราณี แก้วศิลา	37	2 งาน	-	44 ไร่
8	นายทองพูน สมฤทธิ์	43	50 ตารางวา	-	19 ไร่
9	นายชวน สิงหราช	61	2 งาน	20 ไร่	-
10	นางเจียมจิตต์ แก้วเทพ	47	50 ตารางวา	18 ไร่	-

ที่มา : การสัมภาษณ์รายบุคคลระหว่างวันที่ 15-20 เมษายน 2546

3.2 การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านสมานมิตรโดยวิธีการดังนี้

- ศึกษาจากเอกสารผลสรุปข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านสมานมิตร ซึ่งจัดทำโดยองค์กรเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือในปี 2545
- เสวนากับกลุ่มผู้อาวุโส ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ แกนนำชาวบ้าน ทั้งหญิงและชาย 15 คน โดยสอบถามประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านสมานมิตร สาเหตุที่ชาวบ้านอพยพจากอีสานมาอยู่ภาคเหนือ การสืบทอดวัฒนธรรมอีสาน
- สัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโสและเกษตรกรที่อยู่ในวัยแรงงานทั้งหญิงและชาย 10 คน เกี่ยวกับความเป็นมาของแต่ละคนและรายได้รายจ่ายและหนี้สิน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1

4. สัมภาษณ์กลุ่มองค์กรชาวบ้านที่ทำกิจกรรมต่างๆ (Focus Group Discussion) ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มทอผ้า กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2

5. ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ในขณะที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่ในชุมชน ประเด็นที่ผู้ศึกษาสังเกต ได้แก่ การใช้ชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชน การร่วมทำกิจกรรมกลุ่มและร่วมสนทนากับชาวบ้านขณะเสวนากลุ่มและการทำกิจกรรมกลุ่ม การพูดคุยเกี่ยวกับประเด็นร้อนที่เกิดขึ้นในชุมชนและเหตุการณ์อื่น ๆ ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) ประเด็นที่ผู้ศึกษาสังเกต ได้แก่ กิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนและประเพณี การบริโภคในครัวเรือน การใช้เวลาว่างในชุมชน หัวข้อการสนทนาระหว่างชาวบ้านเอง ลักษณะการสร้างบ้านเรือน ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน

3.3 เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล

เครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้สำรวจสภาพชุมชนและภาวะหนี้สินของชุมชน ซึ่งพัฒนาขึ้นจากกรอบแนวคิดในบทที่ 2 โดยมีประเด็นในการซักถามผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ตามแบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 และประเด็นในการสัมภาษณ์กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ตามแบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2

2. สมุดจดบันทึก อุปกรณ์เครื่องเขียน กล้องถ่ายรูป คอมพิวเตอร์กระเป๋าหิ้ว (Notebook Computer) เพื่ออำนวยความสะดวกในการบันทึกข้อมูลด้วยภาพ การจดบันทึกและการพิมพ์ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจน และไม่คลาดเคลื่อน

3. ตัวผู้วิจัยเอง ซึ่งจะเป็นผู้สังเกตการดำรงชีวิตในชุมชน วัฒนธรรม ผู้คนในชุมชนทั้งที่ถูกสัมภาษณ์และไม่ถูกสัมภาษณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างคนภายในชุมชนด้วยตนเอง และระหว่างคนภายในชุมชนกับคนภายนอกชุมชน และการร่วมงานประเพณีต่างๆ ในชุมชน

3.3.1 แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1

คำถามในแบบสัมภาษณ์ที่ใช้สัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ แกนนำชาวบ้าน ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน เกษตรกรที่อยู่ในวัยแรงงาน ทั้งหญิงและชาย ประกอบด้วย

1. คำถามเกี่ยวกับตัวผู้ให้สัมภาษณ์
2. คำถามเกี่ยวกับการตั้งหมู่บ้านและประชากร
3. คำถามเกี่ยวกับสาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้สินของเกษตรกร
  - 3.1 วิถีชีวิต พฤติกรรม และท่าทีต่อชีวิตของคนในชุมชน (เปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบัน)
  - 3.2 วิธีการผลิตของคนในชุมชน (เปรียบเทียบอดีตกับปัจจุบัน)
  - 3.3 การเข้าถึงปัจจัยการผลิต
  - 3.4 ความสัมพันธ์ของชุมชนกับคนภายนอก
  - 3.5 การเข้าถึงสวัสดิการสังคมและบริการทางสังคมจากภาครัฐ
  - 3.6 นโยบายรัฐบาลที่มีผลกระทบต่อชุมชน
4. ทางออกหรือทางเลือกในการจัดการปัญหาหนี้สินของเกษตรกร
  - 4.1 ระดับปัจเจก
  - 4.2 ระดับกลุ่มและชุมชน
5. ทูทางสังคมในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2

การสัมภาษณ์กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนมีคำถามหลักดังต่อไปนี้

1. ให้อธิบายความเป็นมาของกลุ่ม กิจกรรมที่ทำ
2. กฎระเบียบของกลุ่ม การบริหารจัดการ จำนวนสมาชิก
3. ผลการดำเนินงานของกลุ่มตั้งแต่เริ่มต้น สมาชิกคิดอย่างไร มีประโยชน์อย่างไร
4. กลุ่มได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มหรือไม่ อย่างไร
5. ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกลุ่ม
6. การรวมกลุ่มสามารถช่วยแบ่งเบาภาระหนี้สิน หรือขจัดปัญหาหนี้สินได้หรือไม่?
7. แนวทางในการสร้างกลุ่มให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นเป็นอย่างไร

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ จะดูความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดภาวะหนี้สิน ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม แล้วนำมาประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 เป็นพื้นฐานในการมองปัญหา

3.5 ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การศึกษานี้แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพการเป็นหนี้สินของชาวบ้านสมานมิตร จากแบบสอบถามที่สมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อมทำขึ้น เพื่อสำรวจภาวะการเป็นหนี้สินของชาวบ้านในปี พ.ศ. 2545

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บข้อมูลในการศึกษาแบบเจาะลึก โดยอาศัยความร่วมมือจากองค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อม) และชาวบ้าน ช่วง 5-20 เมษายน 2546

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงาน ช่วง 21 เมษายน 2546 ถึง 15 กุมภาพันธ์ 2549